

Милица Михајловић

НАСТАВНО ИЗУЧАВАЊЕ ДРАМСКОГ ДЕЛА – ЛИТЕРАРНИ И ТЕАТРОЛОШКИ ПРИСТУП

Кирија, Бранислав Нушић

Драма као дело које интегрише две уметности – књижевну и сценску, захтева нарочиту посвећеност свих учесника у наставном процесу: почевши од састављача наставног програма, преко аутора уџбеника, наставника, који као медијатор у савременој настави има веома одговорну улогу у посредовању између ученика и градива, до последње карике у ланцу – ученика, од кога се очекује да предвиђено градиво усвоји сопственом активношћу и властитим интелектуалним прегнућем. У раду ћемо се осврнути на све чиниоце који учествују у наставном процесу током наставног изучавања једног драмског дела. Предмет нашег изучавања је драма Бранислава Нушића, *Кирија*. Нимало случајан избор овог драмског дела, недовољно познатог широј читалачкој публици, лежи у сложеној проблематици коју обрађује ова драма и његовој усаглашености са узрастом ученика, потенцијалних рецепијената у школи, те погодним наставним методама и принципима, залагању за интеграцију књижевности са другим уметностима (позориште, филм), као и опредељењу за комбиновање литерарног и театролошког приступа драми.

Наставним програмом предвиђена су два часа за изучавање драме *Кирија* Бранислава Нушића у петом разреду основне школе. Сагласни смо са констатацијом Павла Илића (1998) да се сваком значајнијем тексту у оперативним плановима додељује по најмање два часа. Када је у питању наставно изучавање драме, било би

погодно за сваку, чак и ону најкраћу, издвојити најмање два часа, како би остало довољно простора за драматизацију. Зашто је драматизација важна и да ли јој треба дати толико простора, видећемо у наставку.

Уз ову драму ученици петог разреда обрађују још и радио-драму *Капетан Џон Пиплфокс* и драму *Биберче*. И овде делимо мишљење Павла Илића (1998): број драмских дела у наставном програму је изузетно оскудан и треба им оставити више простора у наставним програмима, а самим тим и њиховој обради у учионици, или, још боље, драмској секцији. Илић (1998) наводи и да су основне активности предвиђене у овом разреду читање по улогама, а основни појмови које ученици усвајају: драмски сукоби, заплет, обрт, расплет. Уз треба додати још неколико образовних циљева: упознати ученике са животом и радом Бранислава Нушића; упутити ученике да схвате одлике драмског дела; упознати ученике са књижевнотеоријским појмовима: драмска радња, дидаскалије, чин, сцена; препознати и проучити тематику, ликове и дијалог као облик казивања; уочити оригиналне језичкостилске поступке, изворе вербалног хумора, преплитање комичног и озбиљног у делу; упутити ученике на значење непознатих речи; оспособљавати ученике за разумевање и сазнавање књижевног дела; подстицати ученике да самостално читају, доживљавају и тумаче књижевно дело.

У *Читанкама* (Станковић Шошо, Сувајџић, 2014: 199) за пети разред основне школе је с правом изостављена прва сцена ове драме, у којој се Нушић додиче мушко-женских односа:

- *Да ја имам већу плату извесно бих имао мање деце! – брани се нижи чиновник.*
- *Ето ти сад, каква је то логика?*
- *Па кад чиновник има већу плату не седи цео дан код куће; иде у кафану, иде у клубове, на*

трке, у позориште, путује, а тако исто и његова жена никада није код куће. А кад нема довољно пара ни кирију да плати, седи по цео дан код куће, прилепи се уз жену, па... ето! (Нушић, 2009: 549)

У принципу примерености лако можемо пронаћи ослонац за став да ову сцену треба изоставити из уџбеника као што су *Читанке*. Наведени дијалог је, из већ наведеног разлога, непримерен једанаестогодишњацима. Изостављена сцена обавезује наставника да ученике на почетку главног дела часа укратко упозна са сижејним током који му претходи. Што ће рећи – упознати их са односом оца породице и његовим надређеним, као и са тренутним материјалним стањем ове чиновничке породице. Изостављена сцена може бити и добар повод за стилске вежбе, у којима би ученици имали задатак да осмисле почетак драме, а да то буде што маштовитије и креативније. На основу свега наведеног јасно је да је предмет часа наставно изучавање одломка драмског дела.

Међутим, иако одломак (преостале две сцене) ученицима га, у виду истраживачког задатка, треба задати за читање код куће. Како је реч о одломку неопходно је извршити његову локализацију, односно дати податке о месту, времену и приликама у којима се радња драме дешава, као и о времену настанка саме драме. Ишчитавање одломка на часу би, према слободној процени и на основу искуства у пракси, трајало двадесетак минута. Принцип економичности би на тај начин остао неиспоштован, а аналитички део часа скраћен.

Истраживачки задатак нам свакако не даје гаранцију да ће ученици прочитати драму, тако да је погодна методичка радња (и препоручљива на овом узрасту) – препричавање. На тај начин бисмо повећали број саговорника и аналитичко-синтетички део часа

би био испуњен ученичком активношћу, која је основ савремене наставе. И они ученици, који из неког разлога нису прочитали драму, чуће основне информације и моћи ће да разговарају, бар када је у питању изношење сопственог мишљења о неком проблему, а у овој драми их има више.

Кирија је још једно дело намењено одраслима, а погодно и радо прихваћено од стране деце. Иако се бави озбиљном тематиком – тешка финансијска ситуација једне шесточлане породице, која нема ни за кирију, Нушић се вештим обликовањем ликова деце у драми приближио млађој читалачкој публици. Социјални проблем који је у средишту драме наизглед је јасно уочљив, али га, у складу са принципом примерености, са ученицима петог разреда свакако треба додатно објаснити и пронаћи адекватне узроке и последице за дешавања у драми. Образлагање и решавање овог проблема у уској је вези са васпитним задацима овог часа: ученици стичу позитивне навике и врлине кроз процењивање и критичко сагледавање ситуације у којој се нашла једна осиромашена многочлана породица и гаје позитивна осећања и емпатију према јунацима дела.

Када је реч о мотивацији за изучавање једног оваквог дела, у коме се прожимају смех и туга, озбиљни проблеми и машта, мали новчани недостаци и велика породична богатства (љубав, слога, разумевање), с обзиром на узраст ученика, треба наћи погодан начин за мотивисање у складу са њиховим афинитетима, који ће уз то бити и погодан за увођење једанаестогодишњака у сложену проблематику. Пратећи ученичке аспирације можемо кренути разговором о екскурзијама, њима свакако блиским и жељно ишчекиваним путовањем.

Како је основни проблем у драми жеља деце нижег чиновника да путују, а у томе их спречава лоша материјална ситуација, ученике ваља питати: *Да ли*

ове године идете на екскурзију? Куда бисте волели да отпутујете? Шта спречава децу да чешће путују? До суштинског појма можемо доћи питањем: Која је најјефтинија карта за путовање? Очекивани одговор је: машта. Тако откривамо битан сегмент ове драме, а то је замишљено путовање на које отац води своју децу, немајући материјалних средстава да им то приушти.

Бавећи се самим текстом драме крећемо пут литерарног приступа: најпре проверавањем утисака након прочитаног дела, затим анализирањем поступака појединих ликова (у првом реду очевих поступака), уочавањем етапа развоја радње, ироније, ономотопеје и њихових функција у драми, увођењем неких књижевнотеоријских појмова (појам једночинке у овом случају). Међутим, као што драмски писци пишући имају пред очима позорницу, тако приликом анализе драмског дела можемо имати такав приступ да је пред нама стално сцена. На тај начин уводимо један нови приступ, а то је театролошки аспект пручавања драмског дела.

Овај приступ можемо применити током главног дела часа, док смо у потрази за одговорима на питања: *Где се смештена драмска радња? У каквом амбијенту живе? Како изгледају деца? Како њихове играчке и одећа?* Ученике можемо усмеравати да на основу реплика и дидаскалија замисле простор и јунаке на сцени. У потпуности заступамо Илићев став да ученике треба увежбавати да начином свог читања испоље како су рецепирали дело, помно замишљајући оно што им текст сугерише. Ово прожимање двају основних приступа у наставном изучавању драмског дела завршавамо како смо и почели – литерарним приступом. Оно што су дефиниције на часовима језика, то су тема и идеја на часовима књижевности, заједничко им је да имају својство генерализације. Зато је наша генерализација литерарна. Увидевши особине Нушића као драмског писца у завршном делу часа уче-

ници износе занимљивости и битне биографске податке, који су били у склопу истраживачких задатака.

Вративши се поново тексту, покушавамо да одгонетнемо тему и идеју дела. Пре тога на особинама саме драме дефинишемо неке нове књижевнотеоријске појмове, као што је једночинка, што нас опет враћа литерарном приступу. Ипак, ученици ће стећи пун доживљај драматизацијом на следећем часу, која може бити повод за занимљиве ортоепске говорне вежбе. Сама тема – замишљено путовање је интересантно полазиште и за стилско-композицијску говорну вежбу која ће имати исту тематику, а у којој ће ученици бити у улози туристичких водича.

Богдан Поповић истиче важност сценског читања, а ми предлажемо да му можемо посветити други час предвиђен за наставно изучавање Кирије. Театролошки приступ може почети расподелом улога. Међутим, он ни онда није чисто театролошки, зато што се на тај начин истовремено наставља и анализа драме. Расподелом улога врши се додатна карактеризација ликова, јер се одређени ученици из одређених разлога опредељују за тумачење неких од улога. Тако живахнији ученици тумаче нешто луцкастије ликове, они растом виши глуме родитеље и сл. Додела улога имала би ток сличан току рада драмске секције – наставник би требало да све ученике заинтересоване за рад укључи у драматизацију *Кирије*. Свако би добио адекватно задужење: неки би код куће припремили реквизите, други аудио-записе, костиме, сценографију... На овом часу је корисно обновити појмове из драмске и сценске уметности, које су ученици усвојили претходним изучавањем драмских текстова: монолог, дијалог, драмски сукоб.

Једночинка као нов појам може се још једном објаснити након извођења. Тако ће ученици схватити зашто је то драма од једног чина, јер ће имати увид у број ситуација и ликова у драми. Сама драматиза-

ција додатно ће продубити наставно изучавање овог дела. Уз то, након драматизације, било би пожељно ученике упутити на гледање истоимене представе у извођењу „Београдског драмског позоришта“ на Нушићевим данима у Смедереву. Тако ће пред собом имати материјал за упоређивање читаног и гледаног и питање доприноса сценских средстава доживљавању драме, погодан за часове дискусије типа: час - округли сто, час „за“ и „против“. Том приликом ваљало би разговарати о томе шта су ново донели сценски говор, визуелни знакови (маске, костими, изглед сцене) и аудитивна средства (музика, шумови, звукови). Наставним програмом је предвиђено и да се *Кирија* изучава након радио-драме *Капетан Џон Пиплфокс*. Часови дискусије могу бити засновани и на разлици између радио-драме, позоришне представе и ТВ драме. При емитовању радио-драме изостају сценска средства и ефекти који нису аудитивне природе, што може бити проблем којим ће се ученици бавити током дискусије.

Оно што не смемо заборавити је пишеч однос према времену о коме пише. Он сваки пут користи прилику да се у својим драмским делима огласи и каже коју реч о дрштвеним приликама и изнесе свој став. Нушић је сав у критичком реализму, коме, према периодизацији наше књижевности, и припада. Ученици петог разреда, међутим, не долазе са лакоћом до неких пишечевих скривених порука. Они у очевим опсивањима Земуна, Враћа, Италије и Швајцарске виде, углавном, пуку дескрипцију, њима, мање или више, познатих предела. А управо кроз те описе прожете иронијом проговара Нушић и критикује бирократску државу. Зато је у овом моменту улога наставника врло деликатна. Он ученицима не сме давати одговоре, већ их пустити да сами дођу до закључака, који су, можда, изнад домашаја петака. Али ученике, нарочито ученике 21. века, не

треба потценити, већ их пустити да, како је већ речено, сопственим интелектуалним прегнућем дођу до тачних одговора (принцип свесне активности). Један од предлога за завршни део часа јесте још једна интеграција уметности. У овом случају то је гледање филма *Живот је леп* (*La vita è bella*), у којем један отац успева глумом и илузијом да олакша свом сину трагичне околности које су их задесиле. На овај начин ученицима се може предочити екранизација једног дела са сличном тематиком, што са собом повлачи додатна поређења.

Напоследку, остаје закључак да је за успешно наставно изучавање драмског књижевног дела, осим усклађености програма, уџбеника и узраста ученика, најпогоднији комбиновани приступ драми. Под комбиновањем приступа (литерарног и театролошког) подразумевамо да се текстом користимо тако да литерарним приступом исцрпимо све оно што је аутор понудио својим драмским текстом, а онда укључимо и сопствене снаге и приступимо са становишта театрологије, која нуди прегршт лепих идеја савременој настави.

ЛИТЕРАТУРА

- Илић, 1998: Павле Илић, *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси*, Методика наставе, Нови Сад, 1998;
- Нушић, 2009: Бранислав Нушић, *Сабрана дела*, Просвета, Београд, 2009;
- Станковић Шошо, Сувајџић, 2014: Наташа Станковић Шошо, Бошко Сувајџић, *Читанка „Уметност речи“*, Логос, Београд, 2014.